

# สารบัญ

หน้า

คำนิยามจากศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ

คำนิยามจากศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรางค์ จันทวานิช

คำนิยามจากรองศาสตราจารย์ ดร.พิษณุ เสี่ยงมพงษ์

คำนิยามจากรองศาสตราจารย์วันชัย มีชาติ

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ 2

สารบัญ

สารบัญกรอบ

สารบัญรูปภาพ

สารบัญตาราง

สารบัญแผนภาพ

บทนำ

บรรณานุกรมท้ายบทนำ

1

10

ภาคทฤษฎี

บทที่ 1 วัฒนธรรมทางสังคม : ธรรมชาติและ ความแตกต่าง

13

1. ธรรมชาติของ “วัฒนธรรมทางสังคม”

14

2. ความหมายทั่วไปของ “วัฒนธรรมทางสังคม”

18

3. คุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรม : ประเด็นร่วมสมัย

19

4. องค์ประกอบของวัฒนธรรมกับการสร้างสรรค์ความหมายที่เป็นจริงทางสังคม

20

5. วัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์ ภาษา และการรับรู้วัฒนธรรม

23

6. ความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างชาติ : สีสันและการให้ความหมายที่ต่างกัน

26

7. การศึกษาวัฒนธรรมที่ระมัดผ่าน “ระยะห่างของอำนาจ” ในสังคมไทย

34

7.1 ระเบียบวิธีศึกษา

35

7.2 ผลลัพธ์จากกรณีศึกษา

36

7.2.1 ระดับสังคมทั่วไป : มิติวัฒนธรรมและมิติสังคมวิทยา

ประวัติศาสตร์

36

|       |                                                    |    |
|-------|----------------------------------------------------|----|
| 7.2.2 | วัฒนธรรมการจัดการทางสังคม : มิติสังคมองค์การ       | 37 |
| 7.2.3 | วัฒนธรรมการเมืองระดับรัฐ : มิติเศรษฐศาสตร์การเมือง | 38 |
| 7.2.4 | ตัวชี้วัดวัฒนธรรมทางการเมือง                       | 38 |

|        |    |
|--------|----|
| บทสรุป | 39 |
|--------|----|

|                       |    |
|-----------------------|----|
| บรรณานุกรมท้ายบทที่ 1 | 40 |
|-----------------------|----|

|         |                                                 |    |
|---------|-------------------------------------------------|----|
| บทที่ 2 | วัฒนธรรมพิธีมิตในสังคมไทย : บริบทสำคัญใน 4 มิติ | 43 |
|---------|-------------------------------------------------|----|

|    |                                                |    |
|----|------------------------------------------------|----|
| 1. | บริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรม : ปัจจัยที่ไม่อาจละเลย | 43 |
|----|------------------------------------------------|----|

|    |                                                                  |    |
|----|------------------------------------------------------------------|----|
| 2. | บริบทของวัฒนธรรมไทย : ค่านิยมแบบตะวันตกกับวัฒนธรรม<br>แบบตะวันตก | 51 |
|----|------------------------------------------------------------------|----|

|     |                    |    |
|-----|--------------------|----|
| 2.1 | ค่านิยมของสังคมไทย | 55 |
|-----|--------------------|----|

|     |                              |    |
|-----|------------------------------|----|
| 2.2 | ค่านิยมของสังคมไทยในปัจจุบัน | 56 |
|-----|------------------------------|----|

|    |                                                  |    |
|----|--------------------------------------------------|----|
| 3. | วัฒนธรรมทางสังคมของไทย : ตัวรับรู้ในหลากหลายมิติ | 59 |
|----|--------------------------------------------------|----|

|    |                                                     |    |
|----|-----------------------------------------------------|----|
| 4. | บริบทของวัฒนธรรมพิธีมิตหรือวัฒนธรรมอำนาจนิยม 4 มิติ | 61 |
|----|-----------------------------------------------------|----|

|     |                                       |    |
|-----|---------------------------------------|----|
| 4.1 | มิติด้านวัฒนธรรม : หลักฐานทางวรรณกรรม | 62 |
|-----|---------------------------------------|----|

|     |                                                      |    |
|-----|------------------------------------------------------|----|
| 4.2 | มิติด้านสังคมวิทยาประวัติศาสตร์ : หลักฐานทางวรรณกรรม | 64 |
|-----|------------------------------------------------------|----|

|       |                                          |    |
|-------|------------------------------------------|----|
| 4.2.1 | วัฒนธรรมแบบ “พ่อปกครองลูก” (Paternalism) | 65 |
|-------|------------------------------------------|----|

|       |                                       |    |
|-------|---------------------------------------|----|
| 4.2.2 | วัฒนธรรมแบบ “ศักดินานิยม” (Feudalism) | 67 |
|-------|---------------------------------------|----|

|       |                                               |    |
|-------|-----------------------------------------------|----|
| 4.2.3 | วัฒนธรรมแบบ “ระบบอุปถัมภ์” (Patronage System) | 68 |
|-------|-----------------------------------------------|----|

|     |                                                |    |
|-----|------------------------------------------------|----|
| 4.3 | มิติด้านการจัดการทางสังคม : หลักฐานทางวรรณกรรม | 70 |
|-----|------------------------------------------------|----|

|       |                                         |    |
|-------|-----------------------------------------|----|
| 4.3.1 | วัฒนธรรมทุนนิยมแบบแสวงประโยชน์และครอบงำ | 70 |
|-------|-----------------------------------------|----|

|       |                                         |    |
|-------|-----------------------------------------|----|
| 4.3.2 | วัฒนธรรมแบบเครื่องจักรในสังคมอุตสาหกรรม | 71 |
|-------|-----------------------------------------|----|

|       |                                     |    |
|-------|-------------------------------------|----|
| 4.3.3 | วัฒนธรรมลำดับชั้นในองค์การที่รุนแรง | 72 |
|-------|-------------------------------------|----|

|       |                                            |    |
|-------|--------------------------------------------|----|
| 4.3.4 | วัฒนธรรมการเสพติดงานเพื่อยกระดับความสำเร็จ | 73 |
|-------|--------------------------------------------|----|

|     |                                                  |    |
|-----|--------------------------------------------------|----|
| 4.4 | มิติด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง : หลักฐานทางวรรณกรรม | 75 |
|-----|--------------------------------------------------|----|

|       |                                                                   |    |
|-------|-------------------------------------------------------------------|----|
| 4.4.1 | วัฒนธรรมในฐานะกลไกของรัฐในด้านอุดมการณ์และ<br>จิตสำนึกทางการเมือง | 76 |
|-------|-------------------------------------------------------------------|----|

|       |                                 |    |
|-------|---------------------------------|----|
| 4.4.2 | วัฒนธรรมในฐานะการครองชีวิตจิตใจ | 80 |
|-------|---------------------------------|----|

|       |                           |    |
|-------|---------------------------|----|
| 4.4.3 | วัฒนธรรมของบรรษัทข้ามชาติ | 80 |
|-------|---------------------------|----|

|        |    |
|--------|----|
| บทสรุป | 82 |
|--------|----|

|                       |    |
|-----------------------|----|
| บรรณานุกรมท้ายบทที่ 2 | 83 |
|-----------------------|----|

|                |                                                                                |            |
|----------------|--------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>บทที่ 3</b> | <b>วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมหรือวัฒนธรรมแบบแพนเค้ก</b>                             | <b>87</b>  |
| 1.             | คุณลักษณะทางวัฒนธรรม : การทำน่ายล่งหน้าถึงอนาคต                                | 87         |
| 2.             | วัฒนธรรมแบบแพนเค้กและวัฒนธรรมแบบพีระมิด : โลกทัศน์ 2 แบบ                       | 90         |
| 3.             | ความหมายของวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม : นัยที่สื่อถึงความเป็นประชาธิปไตย            | 97         |
| 4.             | ลักษณะของ “วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” หรือ “วัฒนธรรมแบบแพนเค้ก”                    | 99         |
| 5.             | ปัจจัยสนับสนุนให้เกิด “วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” หรือ “วัฒนธรรมแบบแพนเค้ก”        | 103        |
| 6.             | วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมหรือวัฒนธรรมแบบแพนเค้ก : พหุลักษณะ 10 ประการ              | 109        |
| 7.             | ความหมายของ “วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” หรือ “วัฒนธรรมแบบแพนเค้ก” ที่ใช้ในการศึกษา | 112        |
|                | <b>บทสรุป</b>                                                                  | <b>113</b> |
|                | <b>บรรณานุกรมท้ายบทที่ 3</b>                                                   | <b>115</b> |

|                |                                                                       |            |
|----------------|-----------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>บทที่ 4</b> | <b>การทำให้เป็นประชาธิปไตย : จุดหมายในฝันหรือความจริงที่เอื้อมถึง</b> | <b>119</b> |
| 1.             | แนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “การทำให้เป็นประชาธิปไตย”           | 119        |
| 1.1            | เสรีภาพของปัจเจกบุคคล                                                 | 121        |
| 1.2            | เสรีภาพของปัจเจกบุคคล                                                 | 123        |
| 1.3            | รูปแบบเสรีประชาธิปไตยและผู้นำ                                         | 128        |
| 1.4            | วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม                                     | 132        |
| 1.5            | สถานะของการเปลี่ยนผ่านกับชนชั้น                                       | 135        |
| 1.6            | เศรษฐกิจที่ส่งเสริมความเท่าเทียมกัน                                   | 137        |
| 1.7            | การศึกษากับสังคมที่เคารพความแตกต่าง                                   | 140        |
| 2.             | ปัจจัยและองค์ประกอบสำคัญของ “การทำให้เป็นประชาธิปไตย”                 | 142        |
| 2.1            | การบริหารแบบมีส่วนร่วมและความเสมอภาค                                  | 142        |
| 2.2            | วัฒนธรรมพลเมืองและคุณค่าของความไว้วางใจ                               | 142        |
| 2.3            | การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการศึกษา                                        | 144        |
| 2.4            | ทุนนิยมและความมั่นคง                                                  | 146        |
| 2.5            | การลดระยะห่างของอำนาจในสังคม                                          | 147        |
| 2.6            | ประชากรที่คล้ายคลึงกันและประสบการณ์ทางประชาธิปไตย                     | 148        |

|                                                                  |            |
|------------------------------------------------------------------|------------|
| 2.7 ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น : ทฤษฎี “The Resource Curse Theory” | 149        |
| 2.8 การพัฒนามนุษย์                                               | 152        |
| 3. ความหมายของ “การทำให้เป็นประชาธิปไตย” ที่ใช้ในการศึกษา        | 153        |
| <b>บทสรุป</b>                                                    | <b>154</b> |
| <b>บรรณานุกรมท้ายบทที่ 4</b>                                     | <b>155</b> |

|                                                                                     |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>บทที่ 5 ระยะห่างของอำนาจ : เครื่องกีดขวางหรือสนับสนุนการทำให้เป็นประชาธิปไตย</b> | <b>159</b> |
| 1. สาเหตุที่เป็นอุปสรรคของ “การทำให้เป็นประชาธิปไตย”                                | 160        |
| 1.1 วัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยม                                                    | 161        |
| 1.2 การครอบงำของโมเดลเอเชียตะวันออก                                                 | 161        |
| 1.3 ค่านิยมและความเชื่อทางการเมืองในสังคมไทย                                        | 162        |
| 2. วัฒนธรรมอำนาจนิยม : การสะท้อนถึงวัฒนธรรมอำนาจและระยะห่างในสังคม                  | 165        |
| 2.1 วัฒนธรรมพิธีมิด : เครื่องมือในการแสวงประโยชน์                                   | 165        |
| 2.2 วัฒนธรรมพิธีมิด : โครงสร้างและกฎเหล็กของผู้มีอำนาจ                              | 166        |
| 2.3 วัฒนธรรมพิธีมิด : ระยะห่างของอำนาจในสังคม                                       | 169        |
| 2.4 วัฒนธรรมพิธีมิด : การต่อสู้กับวัฒนธรรมประชาธิปไตย                               | 175        |
| 2.5 วัฒนธรรมพิธีมิด : พลังอำนาจรัฐกับพลังอำนาจเงิน                                  | 176        |
| 3. ลักษณะของ “วัฒนธรรมอำนาจนิยม” หรือ “วัฒนธรรมแบบพิธีมิด” ในสังคมไทย               | 177        |
| 4. ระยะห่างของอำนาจ : เครื่องกีดขวางหรือสนับสนุนการทำให้เป็นประชาธิปไตย             | 180        |
| 5. ความหมายของ “ระยะห่างของอำนาจ” ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย                             | 188        |
| <b>บทสรุป</b>                                                                       | <b>188</b> |
| <b>บรรณานุกรมท้ายบทที่ 5</b>                                                        | <b>190</b> |

## ภาคปฏิบัติ

|                                                                      |            |
|----------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>บทที่ 6 วัฒนธรรมอำนาจนิยม : พิธีมิด 3 ระดับ</b>                   | <b>195</b> |
| 1. วัฒนธรรมทางสังคมของไทย : ระดับการรับรู้วัฒนธรรมอำนาจของประชาชนไทย | 196        |

|                |                                                                      |            |
|----------------|----------------------------------------------------------------------|------------|
| 1.1            | วัฒนธรรมอำนาจนิยมในระดับทั่วไปในสังคม : ระดับปานกลางถึงสูง           | 196        |
| 1.2            | วัฒนธรรมอำนาจนิยมในระดับองค์การหรือสถานที่ทำงาน : ระดับปานกลางถึงสูง | 200        |
| 1.3            | วัฒนธรรมอำนาจนิยมในระดับรัฐหรือระดับการเมือง : ระดับปานกลางถึงสูง    | 202        |
| 2.             | สาเหตุของวัฒนธรรมอำนาจนิยมในสังคมไทย                                 | 204        |
| 2.1            | มิติด้านวัฒนธรรม                                                     | 204        |
| 2.2            | มิติด้านสังคมวิทยาประวัติศาสตร์                                      | 205        |
| 2.3            | มิติด้านการจัดองค์การทางสังคม                                        | 206        |
| 2.4            | มิติด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง                                          | 207        |
|                | <b>บทสรุป</b>                                                        | <b>208</b> |
|                | <b>บรรณานุกรมท้ายบทที่ 6</b>                                         | <b>210</b> |
| <b>บทที่ 7</b> | <b>สภาวะของการทำให้เป็นประชาธิปไตยในสังคมไทย</b>                     | <b>211</b> |
| 1.             | สภาวะของการทำให้เป็นประชาธิปไตยในสังคมไทย                            | 212        |
| 1.1            | การทำให้เป็นประชาธิปไตย                                              | 212        |
| 1.2            | การมีส่วนร่วมของประชาชน                                              | 212        |
| 1.3            | วัฒนธรรมอำนาจนิยมกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย                          | 213        |
| 1.4            | ความต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง                                     | 213        |
| 1.5            | ความมีธรรมาภิบาลในสังคม                                              | 214        |
| 1.6            | ความก้าวหน้าทางประชาธิปไตย                                           | 215        |
| 2.             | อุปสรรคทางวัฒนธรรมที่ขัดขวางการทำให้เป็นประชาธิปไตย                  | 216        |
| 2.1            | คุณภาพการศึกษา                                                       | 217        |
| 2.2            | คอร์รัปชัน                                                           | 218        |
| 2.3            | ผู้นำหรือผู้มีอำนาจเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว                            | 220        |
| 2.4            | สื่อมวลชนขาดความมีอิสระ                                              | 222        |
| 2.5            | ความไม่เสมอภาคทางสังคม                                               | 223        |
| 2.6            | การขาดหลักการประชาธิปไตย                                             | 224        |
| 2.7            | ประชาชนขาดการมีส่วนร่วม                                              | 225        |
| 2.8            | เศรษฐกิจไม่ก้าวหน้า                                                  | 227        |

|                                                                                     |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 3. ทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางสังคมของไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการ<br>ทำให้เป็นประชาธิปไตย | 228        |
| 3.1 กลุ่มข้าราชการการเมือง                                                          | 228        |
| 3.2 กลุ่มข้าราชการประจำ                                                             | 228        |
| 3.3 กลุ่มพนักงานรัฐวิสาหกิจ                                                         | 228        |
| 3.4 กลุ่มนักวิชาการและอาจารย์                                                       | 229        |
| 3.5 กลุ่มเจ้าของธุรกิจอุตสาหกรรมภาคเอกชน                                            | 229        |
| 3.6 กลุ่มผู้มีอาชีพรับจ้างและกลุ่มเกษตรกร                                           | 229        |
| 3.7 กลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา                                                    | 230        |
| 3.8 กลุ่มนักสื่อสารมวลชน                                                            | 230        |
| <b>บทสรุป</b>                                                                       | <b>232</b> |
| <b>บรรณานุกรมท้ายบทที่ 7</b>                                                        | <b>233</b> |
| <b>บทที่ 8 วัฒนธรรมอำนาจนิยมกับการดิ้นรนสู่การทำให้เป็นประชาธิปไตย</b>              | <b>235</b> |
| 1. การสังเคราะห์ทางทฤษฎี : จากระยะห่างของอำนาจสู่ประชาธิปไตย                        | 235        |
| 2. ผลสรุป : วัฒนธรรมอำนาจนิยมกับการดิ้นรนสู่การทำให้เป็น<br>ประชาธิปไตย             | 237        |
| 2.1 วัฒนธรรมอำนาจนิยมกับการทำให้เป็นประชาธิปไตยที่อ่อนแอ                            | 237        |
| 2.2 วัฒนธรรมอำนาจนิยมหรือวัฒนธรรมพิธีมิต : ระยะห่างของ<br>อำนาจสูง                  | 238        |
| 2.3 สภาพทางวัฒนธรรมของสังคมไทย                                                      | 238        |
| 2.3.1 มิติด้านวัฒนธรรม : หลักฐานเชิงประจักษ์                                        | 239        |
| 2.3.2 มิติด้านสังคมวิทยาประวัติศาสตร์ : หลักฐานเชิงประจักษ์                         | 239        |
| 2.3.3 มิติด้านสังคมองค์การ : หลักฐานเชิงประจักษ์                                    | 240        |
| 2.3.4 มิติด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง : หลักฐานเชิงประจักษ์                             | 240        |
| 3. พิธีมิต 3 ระดับ : อุปสรรคต่อการทำให้เป็นประชาธิปไตย                              | 241        |
| 3.1 ระดับสังคมทั่วไป : อุปสรรคในมิติวัฒนธรรมและสังคมวิทยา<br>ประวัติศาสตร์          | 241        |
| 3.2 วัฒนธรรมการจัดการทางสังคม : อุปสรรคในมิติสังคมองค์การ                           | 241        |
| 3.3 วัฒนธรรมการเมืองระดับรัฐ : อุปสรรคในมิติเศรษฐศาสตร์<br>การเมือง                 | 242        |

|                                                                          |            |
|--------------------------------------------------------------------------|------------|
| 4. มาตรการที่เป็นทางออก : วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมหรือวัฒนธรรมแบบแผนแค้ก    | 246        |
| 4.1 ด้านบทบาทของรัฐและผู้นำรัฐบาลที่มีความเป็นประชาธิปไตย                | 246        |
| 4.2 ด้านวัฒนธรรมและพฤติกรรมทางการเมืองที่ส่งเสริมการทำให้เป็นประชาธิปไตย | 246        |
| 4.3 ด้านสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล : รากฐานที่แข็งแกร่งของประชาธิปไตย    | 247        |
| 5. ตัวชี้วัดวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการทำให้เป็นประชาธิปไตย                   | 248        |
| <b>บทสรุป</b>                                                            | <b>251</b> |
| <b>บรรณานุกรมท้ายบทที่ 8</b>                                             | <b>252</b> |

|                                                                      |            |
|----------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>บทส่งท้าย</b>                                                     | <b>255</b> |
| 1. วัฒนธรรมที่ระมัดกับการตื่นรู้การทำให้เป็นประชาธิปไตย              | 255        |
| 2. บทเรียนและการศึกษาวิจัยในอนาคต                                    | 256        |
| 2.1 วัฒนธรรมทางสังคมของไทยในมิติอื่น                                 | 257        |
| 2.2 บริบทวัฒนธรรมทางสังคมของไทยในมิติอื่น                            | 257        |
| 2.3 การศึกษาวิจัยในอนาคต                                             | 258        |
| 3. การเปลี่ยนแปลงสู่ระบอบทศวรรษแบบ “สังคม-นิเวศวิทยา” ในศตวรรษที่ 21 | 259        |
| 4. วัฒนธรรมแบบแค้ก : บทสนทนาร่วมทางประชาธิปไตย                       | 261        |
| <b>บทสรุป</b>                                                        | <b>263</b> |
| <b>บรรณานุกรมบทส่งท้าย</b>                                           | <b>265</b> |

|                                                                             |            |
|-----------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>ภาคผนวก</b>                                                              | <b>267</b> |
| ภาคผนวกที่ 1 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา                                        | 267        |
| ภาคผนวกที่ 2 ประชากรเป้าหมาย (Target Population) ในการศึกษา                 | 271        |
| ภาคผนวกที่ 3 แบบสอบถามการรับรู้และทัศนคติของประชาชนต่อวัฒนธรรมทางสังคมไทย   | 285        |
| ภาคผนวกที่ 4 แบบสัมภาษณ์การรับรู้และทัศนคติของประชาชนต่อวัฒนธรรมทางสังคมไทย | 291        |
| ภาคผนวกที่ 5 ตารางแสดงข้อมูลทั้งหมด                                         | 302        |
| <b>บรรณานุกรม</b>                                                           | <b>331</b> |
| <b>ประวัติผู้เขียน</b>                                                      | <b>345</b> |